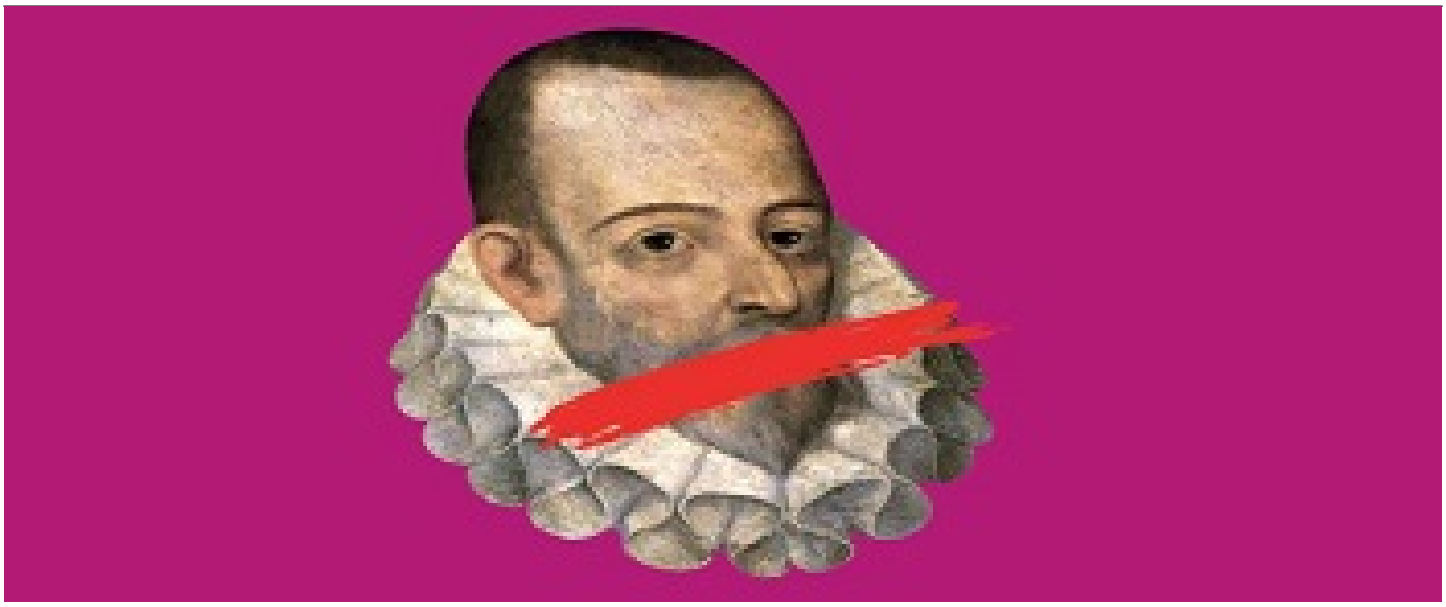

Sobre "Inquisició i Decadència"

Autor: Joan Calsapeu
Data de publicació: 16-05-2018

En Joan Calsapeu aprofita la lectura del llibre d'en Jordi Bilbeny, «Inquisició i Decadència», per donar el seu punt de vista a l'entorn del concepte de Decadència i de les seves presumptes causes.

«Un servidor estudiava, a finals dels anys vuitanta, filologia catalana a la Universitat de Barcelona. Era un bon lloc per aprendre lingüística; la literatura, en canvi, era la Ventafocs de la facultat –els millors professors de literatura eren a l'Autònoma, vet-ho aquí. Jo no me'n queixava: m'interessava tot i em deia que tota pedra fa paret. Tampoc estava per romanços: quan un ha de treballar set hores cada tarda i anar a la facultat al matí, no està per subtilitats.

Bo i així, la meva curiositat il·limitada estava insatisfeta. Tenia ocasió d'estudiar literatura medieval amb l'Espadaler, literatura del segle XIX amb la Tayadella, i la del segle XX amb uns altres. Sempre aquell forat: els segles XVI, XVII i XVIII no interessaven. No és que hi passéssim de puntetes: és que els saltaven. L'Edat Moderna no era digna d'estudi. Com si durant tres segles no li hagués passat res, a la literatura catalana; com si hi hagués un tabú i fos millor no parlar-ne, no fos cas...

Jo no m'ho sabia acabar. No entenia com es podia passar de Corella al no-res en un dir Jesús. No entenia que els escriptors catalans dimitissin massivament i a l'encop de la llengua pròpia... sense argumentar d'alguna manera la trista decisió. ¿Que potser es van reunir en una mena de Congrés de les Lletres Catalanes, resolgueren tancar la paradeta i feren vot de silenci?; ¿van posar l'aboliment a votació? És evident que les coses no van anar així. Aleshores, ¿què va passar?

Diu que es van enlluernar. Punyefla!, jo no sé de cap enlluernada que duri tres-cents anys. I jo que em dic: si els escriptors polonesos no s'havien enlluernat per la puixança de la literatura russa... ¿per què els catalans sí? ¿Que tenim la vista delicada, aquí? ¿Que som tabolls? El discurs acadèmic sobre la Decadència feia aigües per tot arreu. No

quadrava res. Però ningú no es feia les preguntes que eren del cas. La mandra intel·lectual embalbia el cervell dels docents universitaris, o el reblania –ja se sap que el cervell és plàstic.

Vaig acabar la carrera i la vida em va allunyar de la universitat. Però no me la vaig treure pas, aquella espineta. La literatura catalana de l'Edat Moderna continuava encloent un gran misteri. I unes sospites anaven prenent cos, en llegint l'Antoni Comas ("l'actuació contínua de la Inquisició va desfigurar tot el que hauria pogut ser la realitat cultural valenciana d'aquesta època") o els papers de Joan Fuster sobre Joan Timoneda. Ens havien matxucat. Hi havia hagut una operació d'estat per desmantellar la literatura catalana culta. Un genocidi literari, antesala dels intents de genocidi lingüístic que vindran després.

Quan en Jordi Bilbeny em va ennovar el que estava descobrint en aquesta matèria, quasi el vaig abraçar. Ara lligava caps: la clau estava en l'edició, en el control polític de les impremtes. Una cosa era l'escriure i una altra el publicar. Vet aquí el pot de la confitura. I així vaig descobrir els pròlegs de Pere Antoni Beuter, Jeroni Pujades, Lluís Ponç d'Icard i Martí de Viciana –per mi, els quatre capitans d'un exèrcit de lletraferits que escriuen en català però es veuen forçats a publicar en castellà. Ara en Jordi ha publicat Inquisició i Decadència i la llista s'ha ampliat, els exemples s'han multiplicat i moltes escletxes s'han eixamplat. En els dos capítols inicials –brillants– en Bilbeny desmunta les fal·làcies en què recolzava el discurs oficial sobre la Decadència –i de passada esmena la plana a l'Albert Rossich. Fa matx, que diuen a Mallorca.

Francesc Tarafa
¿I ara, què? Doncs ara toca discutir les idees que proposa en Jordi –hi ha alguna qüestió de detall que no comparteixo–, rellegir els textos dels segles XVI i XVII amb uns altres ulls, repensar el que se n'ha dit, fer-nos preguntes i gratar. Per exemple, ¿com és que el gruix de l'obra de Francesc Tarafa (historiador i heraldista, 1495-1556) ha romàs manuscrit? Entre les seves obres no impreses hi ha la Linea regum Hispaniarum (una llista anotada dels reis espanyols des dels seus orígens fins a Carles V, conservada en un únic manuscrit); una Crònica de Catalunya copiada en dos manuscrits; i la seva famosa Crònica de Cavallers Catalans, que es conserva en deu còpies manuscrites. Un llibre seu, titulat Dels pobles, rius y montanyes de Espanya, sí que es va publicar (1552) i després es va traduir al llatí, però "del text català" –diu Alexandre Armengol– "no se'n sap res". Segons escriu Maria Àngela Villalonga, "el fet que el gruix de l'obra de Tarafa hagi romàs manuscrit no ha impedit que hagi tingut una difusió considerable". Un èxit (sovint en català) i una difusió que no han tingut, ves per on, el suport de la impremta.

El Rector de Vallfogona
Jo també em pregunto per què els primers poemes de Francesc Vicent Garcia no s'imprimeixen fins vuitanta anys després de la mort de l'escriptor. Aquella edició, del 1703, va anar a càrrec de l'Acadèmia dels Desconfiats. I posteriorment sorgiren altres edicions datades erròniament (o furtivament?) l'any 1700 i 1701. Estem parlant –recordem-ho– del poeta més cèlebre i celebrat, més admirat i imitat del set-cents català. Partint d'aquestes dades, ja podríem fer hipòtesis plausibles. També ens podem demanar si el Rector de Vallfogona no va denunciar l'estat d'excepció que vivia la literatura catalana del segle XVII. Jo m'ho demano i em responc que sí. Vejau aquest sonet (conservat en un manuscrit a la Biblioteca de Catalunya i atribuït al de Vallfogona):

AL DESTERRO DE NOSTRA PÀTRIA, SOBRE LO PSALM DEL PROFETA DAVID QUE COMENÇA: ?SUPER FLUMINA BABILONIS? (p. 63)

Los rius de Babilònia augmentam:
De nostra dolça pàtria desterrats,
Plorant en les riberes, ausentats,
Si acàs de Sion alguns nos recordam;

Los instruments de música deixam,
Entre los salzes verds desbaratats
I, de Jerusalem molt apartats,
En pàtria tan estranya, no cantam.

Aquell que en aquest món està content,
És cert que de Sion està olvidat,
Com a persona folla i menys de seny,

Que, al virtuós, li causa gran turment
Lo estar en lloc tan baix encarcelat,
Que son catòlic zel sempre lo empeny.

El poeta diu que se sent desterrat de la seva pàtria (Sion, metàfora de Catalunya), un exili que el força –a ell i a d'altres– a abandonar els instruments musicals i el cant (metàfores de la literatura), i censura els qui s'acomoden alegrement a una situació que és baixa i carcelària.

Francesc Fontanella

Un altre exemple. La Tragicomèdia pastoral d'amor, firmesa i porfia (1642), de Francesc Fontanella, no va ser publicada –en castellà– fins al 1862. La primera edició completa en català no apareixerà fins al 1968! El text original, en català, s'ha conservat en una dotzena de manuscrits. Ignoro si l'obra –un gran espectacle– es va arribar a representar. En tot cas, tres segles de silenci i menyspreu són massa temps –la peça és difícil de representar, però no pas de llegir.

En la Lloa que dóna inici a l'obra, Fontanella critica amb contundència els escriptors que s'expressen en castellà. El dramaturg ens presenta un Apol·lo irat, i una Talia queixosa, perquè "vostres ingenis clars indignament se enamóran sols dels assumtos estranys; senten que sols se aplaudesca lo llenguatje castellà, quant la catalana musa es tan dolsa, és tan suau, y eligen esta acadèmia per los primers catalans, que a noble teatro dónan las flors cultas del Pernàs".

A Fontanella li hauria fet goig veure la seva obra publicada tal com l'havia escrita, però això no va passar, ni a la Barcelona que sortia derrotada de la guerra ni en el seu refugi perpinyanès. Els aplaudiments continuaran sent per als escriptors que donen originals castellans a les impremtes de Barcelona i de València –no pas per a ell, que tampoc va veure impresos els seus poemes. Fontanella transmetrà a les generacions venidores un missatge que admet dues interpretacions (l'una amorosa i l'altra política), i que posa en boca de la Fama en el poema dramàtic Lo desengany:

"Alerta, amadors, alerta
no fieu en las paraulas,
puix ara, en la bellesa més divina,
a faltat lo valor y la constànsia."

Joan Calsapeu